



Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Sebîlürreşâd Dergisinde Yayınlanan Makaleleri Işığında Eğitim-Öğretim İle İlgili Görüşleri

Ramazan Gürel¹

Öz

Bütün toplumlar, genç nesillerini iyi yetiştirebilme çabası içinde olmuş, eğitim-öğretime yatırımlar yaparak bu sayede geleceğe daha güvenle bakmayı hedeflemiştir. Osmanlı Devleti'nde de Tanzimat dönemi ile birlikte eğitim-öğretimin kalite ve seviyesini artırmak adına yapılan ıslahatlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar tartışmalarla devam edegelmiştir. Dönemin birçok aydını, farklı fikri mecralarda bir araya gelerek genç kuşağın daha iyi yetişebilmesi adına duyarlılıkla hareket ederek eğitimi kimlikleriyle sorumluluk almışlardır. Bu dönemde eğitim-öğretim hususundaki icraatları, söylemleri ve fikirleriyle dikkat çeken önemli isimlerden birisi de Mehmet Şemseddin Günaltay'dır. Eğitimci ve siyasetçi kimliklerini başarıyla sentezleyen Günaltay, Sebîlürreşâd dergisinde yayınladığı eğitim-öğretim konulu makaleleriyle toplumun nabzını tutmuş, mektepler ve medreseler, talim ve terbiye konuları, ahlak eğitimi, eğitimde metot gibi dönemin problemleri konularına yazılarıyla ışık tutmuştur. Bu makalenin amacı, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan süreçte Sebîlürreşâd dergisinde yayınlanan ve eğitim-öğretime dair farklı konuları ele aldığı yazıları üzerinden Günaltay'ın, kendi dönemindeki eğitim-öğretim meselelerine bakışını ve eğitim-öğretim ile ilgili dönemin temel problemlerini tespit edebilmektir.

Anahtar Kelimeler

M. Şemseddin Günaltay, Sebîlürreşâd Dergisi, Eğitim, Mektep, Medrese

Mehmet Şemseddin Günaltay's Opinions on Education and Teaching in the Light of the Articles Published in Sebîlürreşâd

Abstract

Every society has been in an effort to raise young generations well, in this way, by investing in education and training aims to look at the future more confidently. In the Ottoman Empire, reforms made in the name of increasing the quality and level of education with the Tanzimat period continued until the first years of the Republic as controversial. Many intellectuals of the period came together in different intellectual channels and tried to contribute to the process, to grow the younger generation better acting with sensitivity to the contribution point that educational institutions can offer. During this period, Mehmet Şemseddin Günaltay was one of the prominent figures with his actions, discourses and ideas on education. Günaltay who successfully synthesized the identities of educators and politicians kept the pulse of the society with his articles on education and education published in the Sebîlürreşâd and shed light on his writings on the problematic topics of the period as schools and madrasas, training and education issues, moral education, the method of education. The aim of this article is to determine Günaltay's view of educational issues in his period through his articles published in the Journal of Sebîlürreşâd, which deals with different topics related to education and training and basic problems related to education and training from the Constitutional Monarchy to the Republic.

Keywords

M. Şemseddin Günaltay, Journal of Sebîlürreşâd, Education, School, Madrasah

1 Sorumlu Yazar: Ramazan Gürel (Dr. Öğr. Üyesi), Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: ramazan.gurel@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9066-9098

Atf: Ramazan, Gürel, "Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Sebîlürreşâd Dergisinde Yayınlanan Makaleleri Işığında Eğitim-Öğretim İle İlgili Görüşleri." *darulfunun ilahiyat* 30, 2 (2019): 407–431. <https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0056>

Extended Summary

Despite all the search for solutions and renewal movements put forward in the Ottoman Empire during the 19th century, the state could not survive its deterioration process in social, political and economic terms, the Tanzimat Edict (1839), the Reform Edict (1856) and the Constitutional Monarchy movements could not provide clear and lasting solutions to the state and the future of the state. This period of time is important to the overall sense of direction to the source of social change that is experiencing the pains of a period is the state in different management forms of dominance and the decisions taken in relation to the Republic of Turkey and apply ideas in this process and actions. Because in the first years of the Republic, discussions, suggestions and implementation attempts on social issues, especially education, have been inherited from these days. Mehmet Şemseddin Günaltay, one of the leading figures of Turkish politics, education, science and social sciences and religious sciences in the last period of the Ottoman Empire and the first years of the Republic in such an environment, draws attention as one of the pioneers of scientific studies and reforms in the field of education. In this process, Günaltay is encountered as a product of the II Constitutional Monarchy period and a representative of the scientific mentality, but also a Republican intellectual.

The majority of the different ideas about education and teaching was inherited from a period including Tanzimat and Islahat periods, especially in the Constitutional period in the early years of Republic of Turkey. Therefore, in terms of Turkish education history, the constitutional period is one of the critical periods that can be considered as a breaking point. This period is also a period in which different practices, reforms and thoughts are brought to the agenda and discussed outside the traditional understanding of religious education. Therefore, to read and analyze the issues on the agenda of education in the early years of the Constitutional Monarchy and the Republican Period, it should be seen as important in order to correctly interpret the current understanding of religious education based on the historical process. Because it is a valuable activity to create a connection between tradition and modern understanding by bringing the traditional knowledge to the present day in the field of Religious Education. This effort can also be seen as an effort to look at the issues of religious education in an approach that sheds light on the pages of history. In this context, an integrated contribution will be provided to the studies related to the field of education and religious education through academic researches. Günaltay's writings on education should be seen as important texts in terms of messages to be transferred from the recent period to the present day in the history of religious education. In this context, the problem sentence of our study is as follows: "How is Mehmet Şemseddin Günaltay's view of the problems of education in his period through his articles published in *Sebilürreşâd*? What are the proposed solutions for these problems?"

Within the scope of this study, Mehmet Şemseddin Günaltay's articles on education and training published in Sebîlürreşâd will be analyzed. In the research, document analysis method was used and data collection tool is Günaltay's articles published in Sebîlürreşâd. In addition, graduate studies, books and articles were also utilized. The information and data obtained were evaluated and interpreted from a holistic perspective. Sebîlürreşâd magazine was introduced to readers with a rich content at the time of its publication. Günaltay published his articles in this journal for a long time and touched on different subjects besides education and training. Günaltay published his articles in this journal for a long time and touched on different subjects besides education and training. This study is limited to the evaluation of Günaltay's articles on education and training in Sebîlürreşâd.

Günaltay was included in the process with his articles in the Sebîlürreşâd, which he dealt with and discussed different issues related to education and training. Günaltay, whose titles are composed of topics such as “schools and madrasas, procedural education, the issue of training and education, the role of the parent in training and education, training and education programs, education and training” and problems related to these issues and he has written his articles in a dialectical manner. According to Günaltay, the main problems related to the field of education in his period are focused on issues such as “family, governmental activities, educational institutions, educational programs and methods, teachers, moral education and health education”. Günaltay emphasized in his writings such as “education in the family, responsibilities of the state in the education process, determination and arrangement of the courses to be taught in schools, arrangement of school programs and the application of the most appropriate method to the abilities of the students”, in his articles published in Sebîlürreşâd he touched on many problems related to education and training of the period, proposed different solutions with the accumulation of educators and the eyes of an intellectual and reflected the current educational problems of his time skillfully in his writings.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren siyasi anlamda üst üste başarısızlıklar yaşaması ve kaybedilen savaşlar Batı'nın, eğitimi de kapsayacak şekilde birçok alanda üstünlüğü ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Batı'nın bu üstünlüğünü dengeleyebilmek amacıyla ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeniliklerle belli bir aşamaya gelinse de eğitim uygulamalarını da kapsayan sosyal alanda yeterli ıslahat gerçekleştirilememiştir.¹ II. Abdülhamit devrinde ülke çapında birçok yeniliğe imza atılarak eğitim-öğretimin her kademesinde okulların açılmasına hız verilmiştir. Bununla birlikte özellikle kişi egemenliğine dayanan mutlak monarşinin ülke meselelerini çözmekte yetersiz kalacağı düşüncesini savunan “Yeni Osmanlıcılık” fikrini benimseyen dönemin aydınları, devleti kurtuluşu götürmenin en önemli yolunu Meşrutiyet fikrini hayata geçirmek olarak görmüşler ve II. Abdülhamit'e karşı durmuşlardır. Ancak Meşrutiyet'in ilanı da istenilen neticelerin elde edilmesini tam olarak sağlayamamıştır.²

Meşrutiyet döneminin ilk yılları bir kararsızlık ve bocalama dönemi olarak değerlendirilmiştir.³ Türk eğitim tarihi açısından da önemli bir zaman dilimine tekabül eden bu dönemde, Batı tarzında okullaşma nicelik olarak gelişmesine rağmen, ülkede yeterli sayıda okul, araç-gereç ve öğretmen bulunmaması sebebiyle⁴ nitelik olarak vasatın altından kurtulamayan bir görünüm sergilemektedir. II. Meşrutiyet dönemindeki fikir akımları yakın tarihimiz açısından çok önemlidir.⁵ Bu dönem çok sesliliğin hâkim olduğu, topluma belli kurtuluş reçetelerinin sunulduğu bir zaman dilimi olarak tarihteki yerini almıştır. O gün var olan görüşleri temsil eden ekoller arasında imparatorluğun son günlerine kadar devam etmiş olan bir çatışmadan söz edilebilir.

XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devletinde ortaya konulan bütün çözüm arayışları ve yenileşme hareketlerine rağmen devlet sosyal, siyasi ve iktisadi bakımdan içine düştüğü yıpranma sürecinden bir türlü kurtulamamış, Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856) ve Meşrutiyet hareketleri devletin hali ve istikbali konusunda net ve kalıcı çözümler sunamamıştır. Bu zaman dilimi genel anlamda toplumsal

- 1 Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), II: 355; Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002), 176.
- 2 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 171, 312.
- 3 Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, III: 1274; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)* (Ankara: MEB Yayınları, 1974), 169.
- 4 Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I: 310.
- 5 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 32.

bir değişimin sancılarının yaşandığı bir dönem olup devlette farklı yönetim biçimlerinin hâkim olması ve Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili alınan kararlara ve uygulamalara bu süreçteki fikir ve eylemlerin kaynaklık etmesi⁶ yönüyle önem arz eder. Zira Cumhuriyetin ilk yıllarında başta eğitim olmak üzere sosyal meselelerle ilgili tartışmalar, öneriler ve uygulama denemeleri bugünlerden miras kalmıştır. Böylesi bir ortamda Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk siyasetinin, eğitiminin, fen ve sosyal bilimlerin ve dinî ilimlerin önde gelen isimlerinden olan, tek parti döneminin son başbakanı Mehmet Şemseddin Günaltay, döneminde ilmi çalışmaların ve eğitim alanındaki ıslahatların öncülerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Günaltay bu süreçte, II. Meşrutiyet döneminin bir ürünü ve ilmi zihniyetin bir temsilcisi, aynı zamanda bir Cumhuriyet aydını olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarının eğitim-öğretime dair gündemde olan meselelerini iyi okuyup analiz etmek, günümüzdeki din eğitimi anlayışını tarihsel sürece dayalı olarak doğru anlamlandırabilmek adına önemli görülmelidir. Zira Din Eğitimi alanında geleneksel birikimi bugüne taşıyarak gelenek ile modern anlayış arasında bir bağ oluşturma, ilişki kurma çabası değerli bir faaliyettir. Bu çaba aynı zamanda, günümüz din eğitimi konularına tarihin sayfalarından ışık tutan bir yaklaşımla bakabilme gayreti olarak da değerlendirilebilir. Bu çerçevede yapılacak akademik araştırmalar yoluyla eğitim-öğretim ve din eğitimi alanı ile ilgili çalışmalara geçmiş ve günümüz açısından bütünleştirici bir katkı sağlanmış olacaktır. Diğer kimlikleri yanında eğitimci kimliği ile de Günaltay'ın eğitim-öğretim konulu yazıları din eğitimi tarihinde yakın dönemden günümüze aktarılacak mesajlar açısından önemli metinler olarak görülmelidir.

Araştırmanın Kapsamı, Metodu, Literatür Değerlendirmesi

Bu çalışma kapsamında M. Şemseddin Günaltay'ın Sebilürreşâd dergisinde yayınlanmış olan eğitim-öğretim konulu makaleleri tahlil edilecektir. Araştırmada, doküman inceleme yöntemi kullanılmış olup veri toplama aracı Günaltay'ın Sebilürreşâd dergisinde yayınlanan makaleleridir. Ayrıca konuyla ilgili yapılmış lisansüstü çalışmalar, kitaplar ve makalelerden de istifade edilmiştir. Ulaşılan bilgiler ve veriler bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilip yorumlanmaya gayret edilmiştir. Sebilürreşâd dergisi, yayımlandığı dönemde zengin bir içerikle

6 Bayram Ali Çetinkaya, *Türkiye'nin Modernleşmesi Sürecinde Şemseddin Günaltay* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2003), 7.

7 Necmi Uyanık, "Modernist İslamcı Bir Aydın Olarak M. Şemseddin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 4 (1999): 213.

okuyucuyla buluşturulmuştur. Günaltay, uzun süre bu dergide yazılarını yayınlamış, eğitim-öğretim dışında farklı konulara da temas etmiştir. Bu çalışma, Günaltay'ın Sebilürreşâd'da yer bulan eğitim-öğretim konulu makalelerinin değerlendirilmesiyle sınırlıdır.

Akademik literatür açısından Şemseddin Günaltay'ın Sebilürreşâd dergisinde yayınlanan makalelerini konu edinen müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte eğitime dair görüşleri ve eğitim kurumlarına bakışı konusunda şu çalışmalar kaleme alınmıştır: “Necmi Uyanık, *“Modernist İslamcı Bir Aydının Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay”*, (Konya 1996); Mehmet İşgüzar, *“Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Düşünce Tarihimizdeki Yeri ve Eğitimle İlgili Görüşleri”*, (Kayseri 1998). Sebilürreşâd dergisindeki genel anlamda eğitim yazıları ile ilgili olarak ise şu çalışmalar bulunmaktadır: “Süleyman Pak, *Sebilürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi (Konya, 1995); Sacide Ünlü, *Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşâd Dergilerine Göre Medrese Eğitiminde Gelişmeler*, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul, 1997).

Mehmet Şemseddin Günaltay'ın Sebilürreşâd Dergisinde Yayınlanan Makaleleri Işığında Eğitim-Öğretim ile İlgili Görüşleri

İslam düşüncesi ve tarihi üzerine birçok yayını bulunan, eğitim-öğretim ile ilgili güncel tartışmaları ve meseleleri yakından takip eden Günaltay, oluşan siyasi ve sosyal ortam gereği özellikle eğitim-öğretim konusunda kendince önemli gördüğü öncelikli sorunları ve çözüm önerilerini makaleleriyle gündeme taşımaya çalışmıştır. Bu doğrultuda 1327/1909 yılından itibaren önce Sırât-ı Müstakîm dergisinde yazılarını yayınlamış, ardından adı Sebilürreşâd olarak değişen dergide yazmaya devam etmiştir. Sebilürreşâd'da çıkan makaleleri sebebiyle modernist İslamcılar arasında gösterilen Günaltay,⁸ dönemin entelektüel tartışmalarına bu dergideki yazılarıyla dâhil olmuş ve katkı sunmuştur. O günlerde farklı fikir ve düşünce gruplarının belirli yayın organları aracılığıyla bir araya gelerek devleti, içinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtaracak çözümlerin kendilerinde olduğunu iddia ettikleri görülmektedir.⁹ Farklı fikir ve eğilimlere sahip düşünürler Sırât-ı Müstakîm, Sebilürreşâd, Beyânü'l-Hak, İslam Mecmuası ve İctihad Dergisi gibi mecmualarda siyaset, kültür, ekonomi, eğitim-öğretim ve İslam dininin muhtelif

8 Ercan Yıldırım, “Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemseddin Günaltay'ın İslamcılığı,” *Umran Dergisi*, no. 235 (2014): 3; Kamil Şahin, “Günaltay, Mehmet Şemseddin,” *DİA* (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), XIV: 286.

9 İlhami Ayrancı, “M. Şemseddin Günaltay'ın Fikirlerinde Meydana Gelen Değişiklikler,” *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no: 7 (2015): 148.

konuları hakkındaki görüş ve düşüncelerini kaleme almışlardır.¹⁰ Bu yayınlar içerisinde eğitim kurumlarında ve ailede yaşanan yozlaşmaya karşı toplumun yeni bir eğitim metodu ve ahlak anlayışına ihtiyaç duyduğuna yönelik en yüksek ses ise Sebülürreşâd dergisi olmuştur. Bu makalede biz, M. Şemseddin Günaltay'ın Sebülürreşâd dergisinde farklı zamanlarda yayınlanan “mektep - medrese, talim - terbiye ve ahlak eğitimi” konularındaki düşüncelerini yansıttığı yazıları üzerinden bir değerlendirme yapmakla yetineceğiz.¹¹

Mektep ve Medrese Hakkındaki Görüşleri

Gerek Osmanlı'da gerekse Cumhuriyet döneminde işleyiş, kurumsal ve idari yapı, müfredat ve ders içerikleri, reform ve ıslah faaliyetleri, hoca ve öğrenci kriterleri, finansman şartları gibi birçok parametre ekseninde yürütülen tartışmaların odak noktasında yer alan en önemli eğitim kurumları hiç şüphesiz mektep ve medreselerdir. Günaltay'ın yaşadığı yıllar olan Meşrutiyet döneminin sonları ve Cumhuriyetin ilk yılları, mektep-medrese tartışmalarının en yoğun olduğu dönemlerden biridir.¹² Ömrünün böylesine bir zaman dilimine denk gelmesi, bir aydın ve düşünür olarak onu aktüel problemler karşısında bilinçli bir farkındalığa sevk etmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak Günaltay, eğitim meseleleri ile ilgili sorunlar ve tartışmalar hususunda takındığı duyarlı tavrı makalelerine de

10 Menderes Gürkan, “Şemseddin Günaltay'ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme,” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, no. 6 (2005): 348-49.

11 Günaltay'ın Sebülürreşâd dergisindeki eğitim konulu makaleleri herhangi bir konu sınıflandırması olmaksızın kronolojik olarak şu şekildedir:

1. “Medreselerin Islahı Hakkında İtiraf ve Eşhadçılara” (Mart, 1329)
 2. “Müessesat-ı İlmiyeden: Mekâtip ve Medâris” (Nisan, 1329)
 3. “İçtimai-i İnhitatin Sebebini Usul-i Terbiyede Aramalıdır” (Temmuz, 1330)
 4. “Talim ve Terbiye Meselesi” (Temmuz, 1328)
 5. “Ta’lim ve Terbiye Meselesi: Terbiye-i İçtimaiye Prensipleri” (Temmuz, 1328)
 6. “Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâifi” (Temmuz, 1328)
 7. “Talim ve Terbiyede Mektepler”, (Ağustos, 1328). Aynı isimle bir hafta sonra devamı yayınlanmıştır.
 8. “Terbiye ve Ta’lim: Talim ve Terbiyenin Esasları” (Ağustos, 1328)
 9. “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi” (Ağustos, 1328)
 10. “Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibara Alınacak Esaslar” (Eylül, 1328)
 11. “Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye” (Eylül, 1328)
 12. “Terbiye ve Talim Programlarının Tanziminde Hükümetin Hak ve Vazifeleri” (Eylül, 1328)
 13. “Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye” (Ekim, 1328)
- 12 II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte iyice belirginleşen mektepli-medreseli ayrımı ve çatışması, Cumhuriyet'in ilk yıllarının da en önemli tartışma konularından birini teşkil etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Seyfi Kenan, “Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme,” *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, no. 41 (2013): 16-20.

yansıtmıştır. Mektep ve medreselere dair mevzuları ele aldığı yazılarının yaşadığı dönemin dinamiklerinden beslenen böylesi bir arka plana sahip olduğu hususu gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur.

Günaltay'ın Sebülürreşâd dergisinde mektep ve medreseler bağlamında kaleme aldığı makalelerin sayısı altı olup bu makalelerin ilki 1328 tarihli Ağustos ayı sayısında yer almış olan “Talim ve Terbiyede Mektepler” başlıklı makaledir. Günaltay, bir hafta sonrasında aynı isimle ilk makalenin devamı niteliğinde bir yazı daha yayınlamıştır. Ardından bu makaleleri sırasıyla “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi” (Ağustos, 1328), “Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibara Alınacak Esaslar” (Eylül, 1328), “Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye” (Eylül, 1328) “Medreselerin Islahı Hakkında İtiraf ve Eşhatçılara” (Mart, 1329), “Müessesat-ı İlmiyeden: Mekâtıp ve Medâris” (Nisan, 1329) başlıklı makaleler takip etmiştir.

“Talim ve Terbiyede Mektepler” isimli makalelerinden ilkinde Hz. Ali'ye atfedilen “Evlatlarınızı kendi zamanınıza göre değil onların zamanına göre yetiştirin!” sözüyle giriş yapan Günaltay, kendi döneminde çocuklarının eğitimi konusunda duyarlı ve vazifesini hakkıyla yerine getiren aile sayısının hayli az olduğundan şikâyetle sözlerine devam etmiştir.¹³ Bireylerin genel anlamda iyi yetişmelerini temin etme sorumluluğunu aileler yanında siyasi iktidar ve hükümetler için de genel bir görev olarak addeden Günaltay, hükümetlerin her şeyden önce kendi bekaları için bu vazifeyi üstlenmelerinin gerekliliğini vurgulamıştır. Günaltay'a göre eğitim tarihinde meselenin öneminin farkında olan hükümetler işi en başından sıkı tutmuş, Maarif teşkilatı nezdinde öğretmen okullarına ve ilköğretime ayrı bir önem atfederek çocukları eğitecek öğretmenlerin kaliteli ve vasıflı şahsiyetler olarak yetişmelerini önceleyerek bu gayenin hayata geçmesi için gerekli tedbirleri almıştır.¹⁴ Batı'nın bu konuda bizden çok ileri seviyelerde olduğunu İsviçre ve Bulgaristan'dan verdiği örneklerle anlatan Günaltay, bu ülkelerde eğitim-öğretimin gerçekleştirildiği binaların (Günaltay bu binaları mektep olarak isimlendirmektedir) fiziki kalitesini ve devlet tarafından öğrencilere bedava dağıtılan, içinde milli, manevi, kültürel ve ailevi esasların yer aldığı kitapları özellikle vurgulamıştır. Yine o dönemde İsviçre'de darülfünunların, jimnasların, ticaret ve sanat mekteplerinin

13 M. Şemseddin Günaltay, “Talim ve Terbiyede Mektepler,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2016), aded: 206, VIII: 460.

14 Günaltay, Talim ve Terbiyede Mektepler, 460.

varlığı ve bu mekteplerin köylere kadar yayıldığı bilgisini veren Günaltay,¹⁵ Avrupa gözlemlerini yazısına ve değerlendirmelerine en etkin şekilde yansıtmiş olmaktadır.

Makalesinin devamında Günaltay, “bir çocuk için özel eğitim (bireysel eğitim) almak mı yoksa genel mekteplerde öğrenimini sürdürmek mi daha faydalı olur?” sorusunu sorarak mekteplerin öğrenci için faydasını tartışmaya açmıştır. Pedagogların birçoğunun çocukların genel mekteplerde eğitim almalarını, şahsiyetlerinin sağlıklı gelişimi için daha isabetli gördüklerini kaydeden Günaltay, kendi düşüncesinin de bu yönde olduğunu, “çocuk mektepteki arkadaşlarıyla iletişim kurdukça aşamalı olarak kendi potansiyelini fark edecek, ders ve öğrenme ortamında arkadaşlarıyla girişeceği rekabet ve daha başarılı olma hissi kendisinde sebatla çalışma arzusunu uyandıracaktır”¹⁶ ifadeleriyle ortaya koymuştur. Ayrıca Günaltay’a göre mektepler çocuğa yekdiğerine karşı ne surette muamelede bulunacağını öğreten kurumlar olarak onun sosyalleşmenin, toplumsal vazifeler yüklenebilmesinin ve arkadaşlarına karşı derin duygular geliştirebilmesinin ilk tohumlarını atma fonksiyonunu da icra etmektedir. Mektepler, çocukların zekâlarının, muhakemelerinin ve görgülerinin gelişimi için en müsait ortamı sunar, çocuğu düzenli bir hayata alıştıırır, kuralları fark etmesini ve öğrenmesini sağlar. Mektepten uzakta yetiştirilmeye çalışılan çocuk dar bir saksıya dikilmiş taze bir fidana benzer ki gelişip serpilmeye imkân bulamaz ve körelerek kuruyup gider. Her ne kadar J.J. Rousseau ve John Locke özel eğitimi mekteplere tercih ediyorlarsa da Günaltay’a göre şartları tam olarak taşıyan bir mektepte öğrenim görmek, aile içinde ve bireysel olarak öğrenim görmeye tercih edilmelidir.¹⁷ Meseleyi maddi açıdan da değerlendiren Günaltay, her ebeveynin çocuğunun öğrenimi için özel hoca tutmaya mali gücünün olamayabileceğini hatırlatarak mekteplerin varlığını bu açıdan da vazgeçilmez görmektedir.¹⁸

İlk yayınladığı makaleden bir hafta sonra “Talim ve Terbiyede Mektepler” ismiyle öncekinin devamı niteliğinde ikinci bir makale yayınlayan Günaltay, bu yazısında da, tıpkı ilk makalesinde olduğu gibi, mektep öğreniminin önemi ve gerekliliği üzerinde durmuştur. İlk makalesine ek olarak mekteplerin çocuklarda kendini müdafaa etme hissini geliştireceği, arkadaşlarıyla aynı muameleye tabi olacağı için çocuklara adalet değerini daha kolay benimseteceği, arkadaşlarının

15 Günaltay, Talim ve Terbiyede Mektepler, 460; Süleyman Pak, “Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili,” (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1995), 45.

16 Günaltay, “Talim ve Terbiyede Mektepler,” 461.

17 Pak, “Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili,” 46; Uyanık, “Modernist İslamcı Bir Aydının Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay,” 127.

18 Günaltay, “Talim ve Terbiyede Mektepler,” 461.

güzel davranışlarını rol model alma fırsatı sayesinde ahlakını güzelleştirebilme olanağı sunacağı gibi hususlara değinen Günaltay, başarılı bir mektebin ailelerle dirsek temasını hiçbir zaman kesmeyeceğini de hatırlatmaktadır.¹⁹

Sebülürreşâd’da yayınlanan mektepler konulu üçüncü makalesini “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi” başlığıyla yayınlayan Günaltay, makalesinin girişinde mekteplerde okutulacak derslerin tespit ve tertibinde ya öğrencilerin durumunu ya da okutulacak derslerin durumunu dikkate almak şeklinde iki temel ölçütün olabileceğini ifade etmiştir. Günaltay’a göre öğrencilerin zihinleri tekrar ve alıştırmalarla tedricen gelişeceği için derslerin içeriklerinin belirlenmesinde öncelikli kriter yine öğrencilerin kendisi olmalıdır. Fakat ilim dallarının ayrı ayrı düzenlenmesinde öğretilecek konular esas alınmalıdır. Yine derslerin tertibinde farklı ilim dalları arasındaki mantık silsilesi de mutlaka gözetilmelidir.²⁰ Öğretmenler, öğrencilere bir ders konusunu ilk defa anlatırken onlar için en çok gerekli olan genel bilgilere yer vermeli, derinlemesine ve detaylı bir anlatımla zihinlerini yormamalı, seneler ilerledikçe anlatılan konuların üzerine ilaveler yaparak öğrencilerinin anlatılan konuda derinleşmelerini sağlamalıdır.²¹

Okula başlayan kimi öğrencilerin çeşitli nedenlerle başarısız olarak okulu bitirememesi durumuyla karşılaşmalarını olağan bir durum olarak değerlendiren Günaltay, detaya inilmeden gerekli bilgilerin öğrenciye öncelikli olarak verilmesinin faydasını en çok bu tip öğrencilerin göreceğini savunmuştur. Günaltay’a göre bu öğrenciler her ne kadar mezun olan arkadaşları kadar donanımlı olmasalar da en azından tamamen cahil olarak toplumsal hayata atılmayacaklardır. Mekteplerde öğretilecek basit ve genel bilgiler pratik hayatta birçok probleme çözüm üretici nitelikte olabilir. Makalesinin sonunda Günaltay, mekteplerde okutulacak dersler ve içerikleri konusunda önerdiği bütün bu hususların İsviçre’de başarıyla hayata geçirildiğini, bu ülkede yaptığı ve daha önce de bahsi geçen gözlemlere dayanarak hatırlatmıştır.²²

Günaltay’ın mektepler ile ilgili bahisleri ele aldığı dördüncü makalesi “Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibara Alınacak Esaslar” ismini taşımaktadır. Makalesinin girişinde vatanın emanet edileceği gençlerin eğitim-öğretiminin planlanması hadisesinin sıradan kaidelere göre belirlenemeyeceğini hatırlatan

19 Günaltay, “Talim ve Terbiyede Mektepler,” 462-64.

20 M. Şemseddin Günaltay, “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 210, IX: 28.

21 Günaltay, “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi,” 28.

22 Günaltay, “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi,” 28.

Günaltay, bu konuda sağlam esaslara dayanılmasının gerekliliğini hatırlatmıştır.²³ Aksi takdirde sarf edilecek gayretlerin beyhude çabalar olmasından endişe edilmeli; yanlış kaidelere, esassız usullere göre yetiştirilecek neslin topluma faydadan çok zarar getireceği unutulmamalıdır. Bu noktadan hareketle Günaltay'a göre mektep programlarının tanziminde öncelikle şu üç esasa ayrı bir özen gösterilmelidir:

- ✓ Mekteplerde okutulacak konuların seçimi,
- ✓ Öğretimin zamana, ilimler arasındaki münasebete ve öğrencilerin yaşlarına göre tertip ve tanzimi,
- ✓ Öğrenciyi yeteneklerine göre bir veya birkaç ilim dalında ihtisas sahibi olabilecek şekilde yetiştirmeyi mümkün kılacak bir metodun uygulanması.²⁴

Günaltay'a göre eğitim-öğretim süreci açısından pedagojinin ruhunu temsil eden ilkeler bu üç maddede yer almaktadır. Bunları tamamlayacak olan husus ise doğru program tanzimidir. Programlar, düzenli ve belirli bir hedefe yönelik olmak ve öğrencilerin kapasiteleri ve öğrenme özellikleriyle uyum göstermezse başarılı bir eğitim-öğretim sürecini hayata geçirmek de mümkün olmayacaktır. Bu manada Günaltay'a göre mektep programlarının yeniden tanzimi veya ıslahı son derece sorunlu ve cidden üzerinde düşünölmeye layık bir konudur.²⁵

Mektep programlarının revize edilmesi konusunda en öncelikli problemler, okutulacak derslerin çok farklı içeriklere sahip olması ve bu içeriklerin sürekli yenilenmesi, öğrencilerin öğrenme hızı ve kapasitesi açısında bireysel farklılık göstermeleridir. Özellikle çabuk ve daha yavaş öğrenmenin aynı anda gerçekleştiği sınıflarda problem iyice büyümektedir. Günaltay'a göre program tanziminde bireysel farklılıkların etkisini en aza indirgeyecek çözümlerden biri, programı ortalama öğrenme kapasitesi ve zekâ seviyesine sahip öğrencilere göre belirlemek olabilir. Yine okutulacak derslerin programı oluşturulurken de olmazsa olmaz konuları programa dâhil etmek, programda önceliği bu konulara ayırmak gerekmektedir. Bu noktada faydalı bilgi-gerekli bilgi ayrımı iyi yapılmalı, bilginin yararından çok realitedeki işlevselliği önemsenmelidir.²⁶

İlimlerin kendi içinde inkişaf ederek sürekli yenilenmesi programlara sık sık ilaveler yapma ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Günaltay'a göre son derece doğal olan bu durumda yapılması gereken şey, programa yeni dâhil edilecek

23 Pak, "Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili," 42.

24 Günaltay, "Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi," 46; Pak, "Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili," 42- 43.

25 Günaltay, "Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi," 47.

26 Günaltay, "Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi," 47; Pak, "Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili," 44.

bilgilere karşılık eskiden mevcut olan gereksiz veya az fayda sağlayan bilgileri çıkararak programın yükünü hafifletmektir. Bu sayede yeni ve güncel bilgilerin öğretilmesi için tahsis edilmiş olan zamanın artırılmasına gerek kalmaz. Kendi dönemindeki programların ve ders içeriklerinin bazı konuları çok kısa, bazı konuları ise gereksiz şekilde detaylı olarak ele aldığından şikâyet eden Günaltay,²⁷ kendi zihin dünyasında idealize ettiği program konusunda öğrencilerin esaslı meseleleri öğrenip kavramasını birinci sıraya yerleştirmiş görünmektedir.

“Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye” isimli makale, Günaltay’ın Sebilürreşâd’da mekteplerle alakalı yayınladığı beşinci makedir. Yeni neslin eğitimi hususunda sağlık eğitimi ve beden terbiyesinin göz ardı edilmemesine yönelik hatırlatmasıyla makalesine giriş yapan Günaltay, mekteplerde beden dinç, fikren münevver, ruhen yüce değerlerle bezenmiş, ideal özelliklere sahip bireyler yetiştirmenin en önemli gaye olması gerektiğini vurgular. Bu nedenle sağlığı koruma ve beden eğitimi derslerine mektep programlarında ayrı ayrı saatler tahsis edilmelidir. Günaltay, bu önerisini takiben ilgili dersler için ayrılacak ders saatlerinin öğrencilere fayda temin edip etmeme konusunda yeterliliği ile ilgili bazı kaygıları olduğunu dile getirir.²⁸

Sağlığı koruma ve beden eğitiminin her insan için gerekliliğinin aşikâr olduğunu söyleyen Günaltay, yaşadığı dönemde hem mekteplerde hem de halk nezdinde konunun yeterince önemsenmediğinden şikâyet eder. Kendi döneminde ortaya çıkan ve hızla yayılan bir kolera salgınının yarattığı tahribatın bile konuyla ilgili bir bilinç oluşturmadığını belirten Günaltay, mektep müfredatına bu derslerin konulmasının ve dersi alan öğrencilerin kendi çevrelerine konuyla ilgili rehberlik yapmalarının en etkin ve en hızlı çözüm yollarından biri olarak görülmesi gerektiğini özellikle belirtir.²⁹ Sağlığı koruma ve beden eğitimi ile ilgili derslerin eğitimin her kademesinde yer almasının zaruretine işaret eden Günaltay, aynı zamanda bu derslerin içeriğinin verildiği kademedeki öğrenci seviyesine uygun hale getirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Derslerin işlenişinin teoriden çok uygulamaya dayalı olarak yürütülmesi daha doğru bir metot olacaktır. Günaltay’a göre ailelerin büyük çoğunluğu ilmi kitaplardan ziyade roman ve hikâye türü eserlere daha fazla rağbet ettiği için

27 Günaltay, “Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmun Tertibi,” 48; Sacide Ünlü, “Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşâd Dergilerine Göre Medrese Eğitiminde Gelişmeler,” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997), 25.

28 M. Şemseddin Günaltay, “Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 214, IX: 110.

29 Uyanık, “Modernist İslamcı Bir Aydınımın Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay,” 100.

beden sağlığı konusunda verilen bilgilerin özellikle ilkokul öğrencilerinde daha kalıcı hale gelebilmesi adına küçük hikâyeler, romanlar ve renkli, resimli kitaplar oluşturularak bunlardan istifade edilmelidir. Günaltay bu vazifeyi icra etmek adına en çok tıp fakültesi mezunu gençlerden beklenti içindedir.³⁰

Günaltay'a göre mekteplerde sağlığı koruma ve beden eğitimi, ilmi ve ameli olmak üzere iki açıdan takip edilmelidir. İlmi kısımda öğrencilere beden, gelişim için ihtiyaç duyduğu gıda ve aktiviteler, hastalıklar, bulaşma ve tedavi yolları gibi hususlar öğretilmelidir. Ameli kısım ise, beden, gelişim kuvvetlenmesini sağlayacak kültür-fizik hareketleri ve antrenman usullerini gösterip öğretmeyi kapsar. Bu hareketler aynı zamanda kalbi kuvvetlendiren, vücudu dengeleyen, iştahı açan, kanı temizleyen aktiviteler oldukları için öğrencinin zihni kapasitesini yenilemesi, bu yolla öğrenmesine katkı sunması beklenir. Sağlık eğitimi ve beden eğitiminin Avrupa'da farklı usullerle birçok ülkede başarıyla uygulandığını hatırlatan Günaltay, İsveç, Fransa ve Almanya'daki uygulamalardan örnekler vererek³¹ yazısını bitirmiştir.

Mektepleri müteakiben medreselerle ilgili yazılarına Sebülürreşâd dergisinde yer veren Günaltay, konuyla ilgili kronolojik olarak ilk önce Mart 1329 tarihi kayıtlı "Medreselerin İslahı Hakkında İtiraf ve Eşhadcılara" başlıklı makalesini okurlarla buluşturmuştur. Kuruluşundan itibaren her dönemde toplumun milli ve fikri hayatı üzerinde derin etkiler bırakan medreselerin bu çok boyutlu fonksiyonuna farklı zaman dilimlerinden örnekler vererek makalesine giriş yapan Günaltay, ardından medrese kurumundaki bozulmanın nedenleri üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Medreselerin ıslahı genel meselelerden biri olup olurlarına bırakılabilecek bir konu değildir. Medreseler ıslah edilir, makul usuller, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek ilimlerle donatılırlarsa çalışmaktan usanmayan öğrenciler kısa zamanda potansiyellerini ve liyakatlerini gösterirler ve medreseler de gerçek anlamda bir irfan yurdu hâlini alırlar.³²

Medreselerde uygulanagelen kısır metotların gençliğin bir kısmının zihinlerini ve hayallerini heder ettiği tespitinde bulunan Günaltay, bu durumun önüne geçme sürecinde sorumluluğun öncelikli olarak medrese hocalarında olduğu yönünde görüş ortaya koymuştur. Kendi döneminde Günaltay, aslında medrese hocaları, öğrenciler ve toplumun büyük bir bölümünün medreselerin ıslahı konusunda görüş birliği içinde olduklarını, buna rağmen kim oldukları tam olarak bilinmeyen bir grubun karşı çıkması neticesinde ıslah hareketinin gerçekleşmediğini söylemiştir.

30 Günaltay, "Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye," 110.

31 Günaltay, "Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye," 110-11.

32 M. Şemseddin Günaltay, "Medreselerin İslahı Hakkında İtiraf ve Eşhadcılara," *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 238, X: 64.

Günaltay'a göre ıslah hareketinde daha fazla geç kalınmamalı, işin ehli olan kimseler eliyle medreseler tekrar eski verimli haline döndürülmelidir.³³

Nisan 1329 tarihli “Müessesat-ı İlmiyeden: Mekâtip ve Medâris” başlıklı makale, kronolojik olarak Günaltay'ın Sebilürreşâd'da yayınlanan mektep ve medrese konulu son makalesidir. Her ne kadar “İslam'da Fen ve Felsefe” üst başlığı altında yayınlanmış olsa da makaleyi, içerik açısından daha çok bir eğitim tarihi yazısı olarak değerlendirmek mümkündür. Günaltay makalesinde, kuruluşundan kendi dönemine kadar mektepler ve medreselerle ilgili kayda değer tarihi bilgiler vermekte, bu iki müessese ile ilgili tarihsel süreçte dönüm noktaları olarak adlandırabileceğimiz hususları ön plana çıkarmaktadır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânlar olan mekteplerin İslam'ın ilk dönemlerinde dahi var olduğunu belirten Günaltay, yükseköğretime mahsus büyük medreselerin inşasının ise Abbasi halifesi Me'mûn zamanında başlamış olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır.³⁴

Mektep ve medreselerin işleyişi ve müfredatı hakkında bazı temel bilgileri kaydettikten sonra Günaltay, Fârâbî, Râzî, İbn-i Sînâ, Gazâlî gibi isimler başta olmak üzere ulemanın mektep ve medreselerde derslerini nasıl işlediklerine dair biraz detaylı ancak faydalı notlar zikretmektedir. Bu bağlamda Günaltay, Bağdat, Şam, Basra, Kurtuba, Semerkand, Buhara, Nişabur gibi mektep ve medreseleri bünyesinde barındıran şehirlerin birer ilim merkezi olarak önemli vazifeler icra ettiğini örneklerle ortaya koymuştur. Ayrıca Günaltay, özellikle Nizâmîye medreseleri ve diğer Türk-İslam devletleri eliyle açılmış medrese ve mekteplerle ilgili verdiği değerli malumatla³⁵ tarih ilmi konusundaki zengin birikimini bu makalesiyle göstermiştir.

Ta'lim ve Terbiye Hakkındaki Görüşleri

Ta'lim ve terbiye ile ilgili problemler, tıpkı mektep ve medreseler konusunda olduğu gibi, eğitim camiasının önde gelenleri tarafından gerek Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde gerekse Cumhuriyet yıllarında farklı bağlamlarda tartışılarak güncelliğini korumuştur. Yaşadığı dönemde ta'lim ve terbiye ile ilgili mülâhazalara yazıları ile katkı sunan Günaltay'ın, Sebilürreşâd dergisinde ta'lim ve terbiyeye dair meseleleri ele aldığı makalelerin sayısı dörttür. Yayınlanma tarihine göre bu makalelerden birincisi, 1328 tarihli Temmuz ayı sayısında yer almış olan “Talim ve Terbiye Meselesi” başlıklı makedir. Günaltay makalesine, daha önce

33 Günaltay, “Medreselerin Islahı Hakkında İtiraf ve Eşhadçılara,” 65; Ünlü, “Sırât-ı Müstakîm ve Sebilürreşâd Dergilerine Göre Medrese Eğitiminde Gelişmeler,” 21, 40.

34 M. Şemseddin Günaltay, “Müessesât-ı İlmiyeden Mekâtip ve Medâris,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 243, X: 136.

35 Günaltay, “Müessesât-ı İlmiyeden Mekâtipve Medâris,” 137-38.

ele aldığımız “Talim ve Terbiyede Mektepler” isimli makalesinde olduğu gibi, Hz. Ali'ye atfedilen “Evlatlarınızı kendi zamanınıza göre değil onların zamanına göre yetiştirin!” sözüne ve bu sözün Arapça metnine yer vererek başlamıştır. Çocuklarına asil bir terbiye verebilen milletlerin gelecek ile ilgili herhangi bir endişe taşımayacaklarını vurgulayarak eğitim-öğretime dair uygulamaların temelinde hangi düşüncenin bulunması gerektiğine işaret eden Günaltay, bu görevi ihmal eden toplumlara bekleyen hazin sona da dikkat çekmiştir. Kendi dönemindeki yanlış uygulamalardan hareketle ta’lim ve terbiye meselesinin çok ihmal edildiğinden dem vuran Günaltay, daha düne kadar Osmanlı’ya bağlı olarak varlığını sürdüren Bulgaristan’ın bile düzenli mektepleri ve programları, kaliteli öğretmenleri ile çok daha iyi bir seviyeye geldiğini üzülenek belirtmektedir.³⁶

“Ta’lîm ve terbiye ne demektir? Çocuklarımızı nasıl ve ne şekilde terbiye edeceğiz? Onlara ne tür şeyleri hangi gerekçelerle okutacağız? Nasıl ve nerede okutacağız? Kimler okutacak? Ta’lîm ve tedrisle amaç ne olacak?” gibi soruları sorarak konuyu tartışmaya başlayan Günaltay, her milletin toplumsal kompozisyonu ile eğitim-öğretim tarzı arasında kopmaz bağlar olduğunu hatırlatmış, bu minvalde ta’lim ve terbiye meselesinde öncelikle yukarıdaki sorulara sıhhatli ve doyurucu cevapların verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu bağlamda bugün eğitilecek neslin yarının toplumunu şekillendireceği ve o toplumun eğitimcileri olacağı unutulmamalıdır.³⁷ Bu noktada anne-babanın rolüne özel olarak değinen Günaltay, anne-babanın hareket tarzının çocukların ruh hali üzerinde etkili ve derin tesirler yarattığını belirterek bu konuda ebeveyni daha dikkatli ve hassas olmaya davet etmiştir.³⁸

Eğitim-öğretime dair metotların kimi zaman bir farkındalığa dayalı olarak değil rastgele uygulandığını söyleyen Günaltay, ta’lim ve terbiye ile görevli zevatin ve ebeveynin pedagoji ilminin esaslarına vakıf olmasının daha verimli sonuçlar doğuracağı tespitinde bulunmuştur. Pratikte beslenmeyen bir teoriden parlak neticeler ummanın abesliğine işaret eden Günaltay, Pestalozzi ve Herbart’ı örnek vererek görüşünü sağlam bir temele oturtmaya gayret etmiştir. Günaltay’a göre ta’lim ve terbiyede toplumsal olayları tetkik etmek, teamül ve örfleri dikkate almak, tecrübelerden yararlanarak birtakım usul ve kurallar belirlemek çok önemlidir. Bu manada geleneksel birikimi değerlendirmek eğitim-öğretim uygulamalarının

36 M. Şemseddin Günaltay, “Talim ve Terbiye Meselesi,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 202, VIII: 369.

37 Pak, “Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili,” 33; Uyanık, “Modernist İslamcı Bir Aydının Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay,” 101.

38 Günaltay, “Talim ve Terbiye Meselesi,” 369.

en kuvvetli enstrümanıdır. Her devir ve her iklimde eğitim-öğretim uygulamaları hayata geçirildiğinden bunlar içerisinde en faydalı olduğu düşünülenler arasından bir seçme yapılarak bu usullerin tatbiki tecrübe edilebilir. Belki de bu sayede en doğru ve en verimli ta'lim ve terbiye usullerine ulaşmak mümkün olacaktır. Günaltay'a göre vatanın bekası ve milletin saadetinin teminatı olan gelecek nesillere ciddi ve esaslı bir terbiye modelini miras bırakabilmenin en önemli yolu budur.³⁹

Temmuz 1328 tarihli "Ta'lim ve Terbiye Meselesi: Terbiye-i İctimaiye Prensipleri" başlıklı makale, Günaltay'ın Sebilürreşâd'da ta'lim ve terbiye ile meseleleri ele aldığı ikinci makalesidir. Yazısının girişinde toplumsal inkılâpların uzun vadede başarılı olabilmesini kademeli olarak ilerlemesine ve gelişime açık bir zihnin ürünü olmasına bağlayan Günaltay'a göre, ta'lim ve terbiyenin esaslarını, adeta birer hayat kanunu olan eğitimin sosyal prensiplerini tespit ederken de basiretli bir zekâ ile tedrici olarak hareket etmenin önemi ortadadır. Nasıl ki yeni doğmuş bir çocuğa yetişkinlerin gıdalarını vermek onu ölüme sürüklemek ise sosyal yapının, eğitim ile ilgili uygulamalar konusunda doğru esaslarla uygun bir hale getirilmemesi de o derece vahim bir durumdur. Çok hızlı seyreden toplumsal gelişmeler karşısında bireylerin bocalamaması, sosyal ahengin bozulmaması adına eğitim-öğretim görevini üstlenmiş kurum ve yetkililerin bu ince noktayı gözden kaçırmamaları gerekir.⁴⁰

Eğitim-öğretim sürecinde uygun ve sabit bir metodun takip edilmemesi, öğrencilere bilginin kısıtlı aktarılmasına sebep olmasının yanı sıra kimi zaman da gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi problemine zemin hazırlamaktadır. Günaltay'a göre belirli bir hedef tayin edilmeden farklı metodların kullanılması, eğitim-öğretim sürecinden elde edilmesi beklenen verimi azaltacak en önemli husustur. Zira bu tarz metodlarla eğitim alan öğrencilerin daha en başından ortak olması gereken hedeflerinin farklılaşması hatta tamamen çelişmesi mümkün olduğundan yetiştirilmesi amaçlanan öğrenci modeline ulaşmak imkân dâhilinde olamayacaktır. Bu noktada Günaltay'a göre öncelik verilmesi gereken husus, eğitim-öğretim konusunda toplumun tamamının yönelebileceği ortak bir hedef tayin etmek ve bu hedefe ilerleme sürecinde tutarlı ve istikrarlı bir metodu hayata geçirmektir.⁴¹

"Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâifi" başlığıyla Temmuz 1328 tarihinde yayınlanan makale, Günaltay'ın Sebilürreşâd'da yer verilen ta'lim ve terbiye konulu üçüncü makalesidir. Sonraki nesil kaygısı gütmeyen, onları çağın ihtiyaç

39 Günaltay, "Talim ve Terbiye Meselesi," 369-370.

40 M. Şemseddin Günaltay, "Talim ve Terbiye Meselesi: Terbiye-i İctimaiye Prensipleri," *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 203, VIII: 388.

41 Günaltay, "Talim ve Terbiye Meselesi: Terbiye-i İctimaiye Prensipleri," 389.

ve şartlarına göre yetiştiremeyen ulusların kendi geleceklerini tehlikeye attıkları uyarısıyla makalesine giriş yapan Günaltay, ta'lim ve terbiye meselesinde etki icra etmesi açısından “çocuğun kendisi, ailesi ve sosyal çevresini” en önemli unsurlar olarak öne çıkarmıştır.⁴² Eğitimin en temel gayesini gelecekte bireyin saadet ve refahını sağlamak olarak belirleyen Günaltay, bu gaye doğrultusunda çocuğun eğitimini kimin vereceğini tartışmış, sorumluluğun öncelikli olarak ailede ve devlette olduğunu özellikle vurgulamıştır.⁴³

Kendi döneminde ebeveynlerin, çocukların terbiyesine gerekli özeni göstermediklerinden şikâyet eden Günaltay, anne-babanın vazifesinin çocuğu okula göndermekle bitmediğine özellikle dikkat çeker. Her şeyden önce anne-baba, çocuğunun gelişim özelliklerini çok iyi bilmeli, bu konuda gerekli donanım ve yeterliliğe sahip olmalıdır. Maddi durumu iyi olan ailelerin, çocuklarının eğitimini cahil mürebbiyelere ücret karşılığında devretmelerini sakıncalı gören Günaltay, bu durumun ebeveynin, çocuk üzerindeki kontrol ve denetimi tamamen kaybetmesine yol açabileceğini savunmuştur.⁴⁴ Aile terbiyesi esas olup çocuk, ilk terbiyesini baba ocağında, ana kucağında almalıdır. Bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinde elde edilen kazanımlar ve bilgiler hayatının sonraki dönemleri için çocukta derin ve kalıcı izler bırakabilir. Aynı zamanda anne-babanın çocuğa sunacağı doğru ve etkin rol modeller, çocukta sıhhatli bir ahlak gelişimini temellerini atacaktır. Bu kritik konumu gereği aile, çocuğun ilk eğitiminin gerçekleştiği bir irfan yuvası, ebeveyn de onun ilk eğitimcileri olarak görülmelidir.⁴⁵

Sebülürreşâd'da ta'lim ve terbiye ile ilgili yayınladığı makalelere Ağustos 1328 tarihli “Terbiye ve Ta'lim: Talim ve Terbiyenin Esasları” başlıklı yazısıyla devam eden Günaltay, bu makalesine bir öneriyle giriş yapmıştır. Buna göre, ta'lim ve terbiyeye dair esaslar konusunda bu alanda görev alan kişilerin bireysel tecrübeleri, eğitim-öğretim faaliyetlerinde uyguladıkları metotlar ve alanla ilgili sahip oldukları fikirler ortak bir noktada buluşturularak belirli bir sistemin ortaya çıkarılmasında birçok fayda olabilir. Zira her eğitimcinin farklı yollar takip etmesi, tecrübelerini farklı usullerle öğrencilerine aktarması yeni neslin uyumlu bir şekilde yetiştirilmesindeki ahengi bozacaktır. Günaltay'a göre her milletin sahip olduğu birtakım seçkin karakterler vardır. Eğitim-öğretim uygulamalarının tamamı bu

42 Uyanık, “Modernist İslamcı Bir Aydınım Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakışı: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay,” 122.

43 M. Şemseddin Günaltay, “Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâîfi,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 204, VIII: 406.

44 Günaltay, “Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâîfi,” 406.

45 Günaltay, “Talim ve Terbiyede Ebeveynin Vezâîfi,” 407.

seçkin karakterlerin sayısını artırmaya dayanır. Bu amaç uğrunda atılması gereken ilk adım eğitimcilerin katılımıyla belirlenecek ortak eğitim hedefleri, metotları ve uygulamalarını pratikte sahaya yansıtmaktır.⁴⁶

Çocuğun kabiliyet ve ilgilerinin yaşadığı ve mücadele içinde olacağı çevre dikkate alınarak geliştirilmesi gerekir. Günaltay’a göre kendi döneminde okullarda uygulanan eğitim-öğretimin usulü öğrencileri sanki devlet memuru olarak yetiştirmek amacına hizmet eder tarzda tasarlanmıştır. Bu manada yaşanan çevreyi dikkate almayan, sosyal muhitten kopuk ve uzak bir yaklaşımla hazırlanmış, bu muhite adapte olmaya katkı sağlamayan ders program ve usulleri Günaltay’a göre son derece problemlidir. Zira gençlerin hayat meşgalesi sadece memuriyet ya da devlette görev almadan ibaret olmayacaktır. Ta’lim ve terbiye çocukları toplum içerisinde üstlenecekleri roller ile ne olmaları gerekli ise o hayat için hazırlamak esasından ilhamını almalıdır. Bu ilke doğrultusunda ta’lim ve terbiye edilecek öğrenciler, hayatın her aşamasında kendi şahsiyetini, hayallerini, ideallerini, akıl ve zekâsını koruyarak yaşadığı topluma pozitif değerler katan bir birey olarak yetişebilir. Eğitim-öğretimin zorluğunu anlatırken Immanuel Kant’a ait olan bir söze⁴⁷ atıfta bulunan Günaltay’a göre “bir hayat tarzına sahip olmayı mutluluk addetmek ve bu tarz bir hayatı tercih etmek, çocukları da aynı şekilde böylesi bir hayata hazırlamak”, ta’lim ve terbiyede bireysel ve sosyal anlamda dikkate alınması gereken en önemli hususlardır.⁴⁸

Ta’lim ve terbiye sürecinde siyasi iktidara düşen görevlerle ilgili olarak “Terbiye ve Ta’lim Programlarının Tanziminde Hükümetin Hak ve Vazifeleri” ismiyle kaleme alınıp Eylül 1328’de Sebillürreşâd’da yayınlanan makale, Günaltay’ın ta’lim ve terbiye dair meseleleri tartışıp yorumladığı beşinci makalesidir. Günaltay’a göre siyasi iktidarı elde bulundurmak eğitim-öğretim konularında tedbirler alma, düzenlemeler yapma sorumluluğunu doğal olarak beraberinde getirir. Hükümetlerin, bireylerin ta’lim ve terbiyesine müdahale etmesini onlara verilmiş bir hak olarak telakki eden Günaltay, bu hakka gerekçe olarak hükümetin, bütün toplumun menfaatini muhafaza etme vazifesini göstermektedir. Bu nedenle hem resmi mekteplerde hem de özel mekteplerde ders programlarını düzenleme ve tedrisati kontrol etme bir hükümetin temel vazifelerindedir.⁴⁹

46 M. Şemseddin Günaltay, “Terbiye ve Ta’lim: Talim ve Terbiyenin Esasları,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebillürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 208, VIII: 482.

47 “Altından kalkamayacağımız mes’ûliyetlerin en ağır ve en müşkili ta’lim ve terbiye meselesidir.”

48 Günaltay, “Terbiye ve Ta’lim: Talim ve Terbiyenin Esasları,” 482-483.

49 M. Şemseddin Günaltay, “Terbiye ve Ta’lim Programlarının Tanziminde Hükümetin Hak ve Vazifeleri,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebillürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 212, IX: 70.

Toplum için iyi yetişmiş her fert bir kuvvettir. Buna karşılık kaliteli bir eğitim-öğretimden mahrum olan birey de toplum için bir o kadar sorun teşkil eder. Dolayısıyla hükümetin, genç dimağların verimli bir eğitim almaları için olanaklar yaratması aynı zamanda sosyal birlikteliğin ve hükümete olan desteğin devamı anlamına gelecektir.⁵⁰ Hükümet eliyle hayata geçecek başarılı bir program tanziminde dini ilimlere, sağlık ilimlerine, ahlak derslerine özenle yer verilmeli, vatan sevgisi ve vatana bağlılık temaları mutlaka programlarda ve müfredatta yer almalıdır.⁵¹ Nazariyat ağırlıklı bir programın hükümet tarafından tanzim edilip desteklenmesini tek başına yeterli görmeyen Günaltay, öğretilen bilgilerin pratik uygulamalarla pekiştirilmesini program tanzimi hususunda hükümetin yerine getirmesi gereken en önemli görevlerinden biri olarak görmektedir.⁵²

Ahlak Eğitimine Dair Görüşleri

Makalelerinde dönemin eğitim meselelerinin teorik temelleri, kurumsal işleyişi, sosyal etkileri gibi yönleri daha fazla ağırlık vermekle birlikte Günaltay, ahlak eğitimini konu edinen yazılar da kaleme almıştır. Bu yazıların en önemlisi Günaltay'ın Sebülürreşâd'da yayınlanan ahlak eğitimi konulu tek makalesi olan Ekim 1328 tarihli "Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye" isimli makedir. Bir toplumun varlığının devamının onu oluşturan bireylerin ahlaki faziletlerle olan bağlılıklarıyla doğrudan ilintili olduğu cümlesiyle yazısına giriş yapan Günaltay'a göre, ahlaki meziyetlerden uzak olan bireyler ne seviyede tahsil görmüş olurlarsa olsunlar sosyal ahenge ve ilerlemeye hiçbir zaman istenilen katkıyı sunamazlar. Bu tarz bireylerden teşekkül eden toplum da dışarıdan muhteşem ve debdebeli göründe de gerçekte içten içe çürümeye mahkûmdur. Şu halde belki eğitim-öğretimden bile çok daha öncelikli olarak fertlere benimsetilmesi gereken şey ahlaki meziyetlerdir.⁵³

Ahlaki faziletleri öğrenip hayata taşımanın birey ve toplum için önemine işaret ettikten sonra Günaltay, ahlak eğitiminin hangi kurumlarda ve kimler eliyle verileceği sorusu üzerinde durmaktadır. Günaltay'a göre bu sorunun cevabı ahlak eğitiminde çok önemli bir çıkış noktası olup bu eğitim muhakkak surette ve öncelikli olarak ailede verilmelidir. Mektepler ve öğretmenler konuda bir önceliğe sahip değildir.

50 Pak, "Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili," 39.

51 Pak, "Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili," 32, 41.

52 Günaltay, "Terbiye ve Ta'lim Programlarının Tanziminde Hükümetin Hak ve Vazifeleri," 71.

53 M. Şemseddin Günaltay, "Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye," *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebülürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017), aded: 215, IX: 126-127.

Ailenin ahlaki gelişim konusunda çocuğa etkisini kaçınılmaz olarak değerlendiren Günaltay, başta anne-baba olmak üzere ev ahalisinin tamamını hatta komşuları bile bu etki sahası içerisine dâhil etmiştir. Çocuk, küçük yaşlarından itibaren iletişim halinde olduğu bu kişilerin tamamından az çok etkilenir ve ahlaki gelişimi yavaş yavaş şekillenir. Dolayısıyla ahlaki gelişim açısından özellikle ilk çocukluk dönemi anne-baba tarafından basite alınmamalı, özel bir ilgiyle takip edilmelidir. Günaltay, ahlaki tarif eden ilim erbabının onu ruhta yerleşen bir meleke olarak tarif ettikleri hususunu öne çıkarmış, çocukta ahlaki meziyetlerin yerleşmesinde aile ortamında tekrar tekrar tecrübe edeceği hallerin, sonrasında okul ortamı ve sosyal çevre deneyiminin ve bu ikisi arasında bir uyum ve birlikteliğin olmasının önemine ayrıca dikkat çekmiştir.⁵⁴

Mekteplerde ahlak eğitiminin mahiyeti ve keyfiyeti Günaltay'ın üzerinde durduğu bir diğer tartışma konusudur. Ona göre ahlaka dair bilgilerin verildiği dersler medeniyetle ilgili malumatın okutulduğu derslerle bir arada verilmelidir. Zira bu iki dersin konuları arasında büyük oranda paralellik vardır. Aynı usulün Fransa'da da başarılı bir şekilde yürütüldüğünü hatırlatan Günaltay'a göre, ahlak eğitimi ve ahlak öğretimini de birbirine karıştırmamak gerekir. Mekteplerde ahlak öğretimi sadece ilgili dersin müfredatı ile sınırlıyken ahlak eğitimi diğer derslerde, teneffüslerde, her yerde ve her anda devam etmelidir. Okuma derslerinde seçilecek parçalar ahlak eğitiminden numuneler taşımalıdır. Diğer derslerin birçoğu sabır, kararlılık, kanaatkâr olma, merhamet, yardımlaşma gibi ahlaki erdemleri öğrencilere tanıtmaya vesile olabilir. Gerek derslerde gerekse mektep ortamının tamamında çocukların ahlaki gelişiminin takip edilmesini önceleyen Günaltay'a göre mektep özelinde bu konuda en önemli görev rehber öğretmenlere (mubassır) düşmektedir.⁵⁵

Günaltay'ın kronolojik olarak Sebilürreşâd dergisinde yayınlanan eğitim konulu en son makalesi Temmuz 1330 tarihli "İçtimai-i İnhitatin Sebebini Usul-i Terbiyede Aramalıdır" başlığını taşımakta ve dönemin eğitim metodolojisini konu edinmektedir. Sosyal bilimlerin esas prensiplerini terbiye usullerinden aldığını hatırlatarak söze başlayan Günaltay'a göre, bir toplumda gözlemlenen sosyal olgular o toplumun eğitim tarzının bir neticesidir. Hayat mücadelesinde başarılı olabilmek için bu mücadelenin üstesinden gelmeyi layıkıyla başarmış milletlerin eğitim metotları iyi tetkik edilmelidir. Her toplumun takip ettiği eğitim usulüne göre ilerleyeceği veya geri kalacağı hatta çöküşe geçeceğini savunan Günaltay'a göre son yüzyıllarda Batı'nın Doğu medeniyetlerine nazaran daha ileri bir seviyede olmasının nedenini

54 Günaltay, "Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye," 127.

55 Günaltay, "Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye," 127-128.

uyguladığı eğitim yöntemlerinde aramak gerekmektedir. Bu noktada İngiltere’yi örnek veren Günaltay, bir İngiliz gencin aldığı eğitimin seviyesi ile Müslüman ülkelerdeki bir gencin ulaştığı eğitim düzeyini misallerle karşılaştırmış ve Batı’nın eğitim metotlarındaki üstün yönleri dikkat çekmiştir.⁵⁶

Ülkede uygulanan eğitim metodunun gençleri gelecek planlaması açısından birçok yönden zaafa uğrattığını kendi tecrübelerinden hareketle ortaya koyan Günaltay, yaptığı istişare ve sohbetlerde hangi mesleği seçeceği hususunda sağlıklı bir tercih geliştirebilmiş tek bir gence dahi rastlamadığını üzülen ifade etmiştir. En zeki gençlerin bile sadece memur olmayı hedeflemesini acı bir tablo olarak yorumlayan Günaltay, bu anlayışın toplumu çöküntüye götüren en önemli sebep olarak görülmesi gerektiğini ısrarla savunur. Yaşadığı dönemde Batı’nın insana yaklaşımı ve ona verdiği değeri Doğu medeniyetlerinde görmenin çok zor olduğunu mukayeseli bir anlatımla ortaya koyan Günaltay, Doğu ile Batı arasındaki bu boşluğu kapatılabilmenin öncelikli yolunu şimdiye kadar tatbik edilen eğitim anlayışı ve metodunda yapılacak köklü değişiklikler olarak görmektedir.⁵⁷

Sonuç

Yaşadığı dönemde eğitim-öğretim ile ilgili problemlere duyarsız kalmayan aydınlardan biri olan M. Şemseddin Günaltay, eğitim metotları, kurumları ve pratiklerine dair eksik ve yanlış olarak gördüğü hususlarda fikirlerini ve tenkitlerini etkili bir yayın organı olan Sebilürreşâd’da yayınladığı makaleleriyle gündeme taşımış; eğitim konusundaki zengin birikimini yazılarına yansıtmış, bu sayede Meşrutiyetten Cumhuriyete geçiş sürecinde gündemde olan eğitim-öğretim tartışmalarını günümüze taşımıştır. Yazılarında dönemin eğitim kurumları olan mektepler ve medreselerin yanı sıra, usul-i terbiye, talim ve terbiye meselesi, talim ve terbiyede ebeveynin rolü, talim ve terbiye programları, tedrisat ve terbiye-i ahlakiye gibi konulara ve bu konulara ilişkin problemlere sıklıkla yer veren Günaltay, makalelerini diyalektik bir üslupla kaleme almıştır. Günaltay’ın eğitim öğretimle ilgili ele aldığı problemler incelendiğinde onun “kurumsal yapı (okullar ve aile), metodoloji, eğitim-öğretim politikaları, program, müfredat, öğretmenler, sağlık eğitimi ve ahlaki terbiye” konularında dönemin siyasi idaresine ve anne-babalara sert eleştiriler yönelttiği görülür. Güncel eğitim-öğretim tartışmalarının da aşağı yukarı bu konular etrafında şekillendiği ve yoğunlaştığı düşünüldüğünde

56 M. Şemseddin Günaltay, “İçtimai-i İnhitatın Sebebini Usul-i Terbiyede Aramalıdır,” *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası* (İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2018), aded: 305, XII: 319.

57 Günaltay, “İçtimai-i İnhitatın Sebebini Usul-i Terbiyede Aramalıdır,” 320; Pak, “Sebilürreşâd ve Sırât-ı Müstakim Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili,” 37.

Günaltay'ın yazılarının günümüze en önemli mesajı, eğitim-öğretimin problemleri konularının dönemlere göre çok büyük farklılıklar arz etmediği gerçeğidir.

Kendi döneminde ailede eğitim ile ilgili en problemleri hususunda, çocuklarının eğitimi konusunda duyarlı ve sorumluluk sahibi ailelerin sayısının giderek azalması olduğunu dile getiren Günaltay, çocuğun eğitiminde sorumluluğun öncelikli olarak ailede ve devlette olduğunu özellikle vurgulamıştır. Çocuklarının eğitimi hususunda sorumluluk sahibi bireyler olarak hareket etmeyen anne-baba örneklerine günümüzde de sıklıkla rastlanmaktadır. Anne-babanın vazifesinin çocuğu okula göndermekle bitmediğine vurgu yapan Günaltay'a göre bu meselenin üstesinden gelmenin ilk adımı anne-babanın çocuğunu tanımasıdır. Çağdaş psikoloji ve pedagojinin daha bir ehemmiyetle üzerinde durduğu çocuğun gelişim özelliklerinin ebeveyn tarafından çok iyi bilinmesi hususunda günümüzde farkındalık giderek artmaktadır. Eğitimi kimliğiyle yaşadığı dönemde bu konunun önemini kavramış olan Günaltay, farklı yazılarında konuyu birden çok defa inceleme ihtiyacı duymuş, çocuklarını doğru yetiştirme hususunda günümüz anne-babalarına yol göstermiştir. Yine anne-babanın çocuğa sunacağı doğru ve etkin rol modellerin önemini hatırlatan Günaltay, modern pedagojinin en esaslı meselelerine dair önemli ipuçlarına yazılarında yer vermiştir. Anne-babanın ardından eğitim sürecinde sorumluluk üstlenmesi gereken ikinci kurumun devlet olduğunu hatırlatan Günaltay, eğitim-öğretim konularında tedbirler alma, düzenlemeler yapma sorumluluğunun doğal olarak siyasi iktidara ait olduğunu belirterek eğitim-siyaset ilişkisinin diyalektik bir olgu olduğuna işaret etmektedir.

Pedagoğların birçoğunun çocukların genel mekteplerde eğitim almalarını, şahsiyetlerinin sağlıklı gelişimi için daha isabetli gördüklerini kaydeden Günaltay, kendi düşüncesinin de bu yönde olduğunu ifade ettikten sonra gerekli şartlara ve imkânlarla haiz bir mektepte öğrenim görmeyen aile içinde ve bireysel olarak öğrenim görmeye tercih edilmesinin daha doğru olacağını savunur. Kanaatimizce bu görüş son derece yerinde ve isabetlidir. Okulun, çocuğun sosyalleşmesinde aileden sonra ikinci önemli kurum olduğu dikkate alındığında özel ve bireysel eğitimden ziyade sınıf ortamında gerçekleştirilen eğitim faaliyetinin çocuğun sosyalleşmesi adına daha öncelikli görülmesi gerekir. Günaltay'a göre, mekteplerde okutulacak derslerin tespit ve tertibinde ya öğrencilerin durumu ya da okutulacak derslerin durumu dikkate alınmalıdır. Mektep programlarının tanziminde "konuların seçimi, öğretimin zamanı, ilimler arasındaki münasebete ve öğrencilerin yaşlarına göre tertip ve tanzimi, öğrencilerin yeteneklerine en uygun metodun uygulanması" gibi ilkelerin esas alınması önemlidir. Bireysel farklılıkların etkisini en aza indireyecek bir program, öğrencilerin ortalama öğrenme kapasitesi ve zekâ seviyesi temelli oluşturulmalıdır. Günaltay'ın bu görüşleri, ders içerikleri ve müfredatın oluşturulmasında öğrencinin

durumunun merkeze alınması noktasında son derece pedagojik ve hümanist bir yaklaşım gibi görünmekte olup eğitim-öğretimde son dönemlerde uygulanan ve öğrenci merkezli olmayı esas alan yapılandırmacı yaklaşımı akla getirmektedir.

Günaltay'ın Sebülürreşâd'da yayınlanan yazılarına yansıttığı önemli tespitlerden birisi de geleneksel bilgi birikiminin eğitim-öğretim süreçlerinde hak ettiği yeri almasıdır. Her milletin toplumsal kompozisyonu ile eğitim-öğretim tarzı arasında kopmaz bağlar olduğunu hatırlatan Günaltay'a göre ta'lim ve terbiyede toplumsal olayları tetkik etmek, teamül ve örfleri dikkate almak, tecrübelerden yararlanarak birtakım usul ve kurallar belirlemek çok önemlidir. Bu manada geleneksel birikimi değerlendirmek eğitim-öğretim uygulamalarının en kuvvetli enstrümanıdır. Eğitim-öğretim sürecinde uygun ve sabit bir metodun takip edilmemesi, öğrencilere bilginin kısıtlı aktarılmasına sebep olmasının yanı sıra kimi zaman da gereğinden fazla ayrıntılara yer verilmesi problemine zemin hazırlamaktadır. Günaltay'a göre belirli bir hedef tayin edilmeden farklı metotların kullanılması, eğitim-öğretim sürecinden elde edilmesi beklenen verimi azaltacak en önemli husustur. Ta'lim ve terbiyeye dair esaslar konusunda bu alanda görev alan kişilerin bireysel tecrübeleri, eğitim-öğretim uygulamaları ve alanla ilgili sahip oldukları fikirler ortak, sabit ve belirli bir eğitim metodunun ortaya çıkarılmasını sağlayabilir. Mekteplerde ahlak eğitiminin mahiyeti ve keyfiyeti Günaltay'ın üzerinde durduğu bir diğer tartışma konusudur. Ahlak öğretimi sadece ilgili dersin müfredatı ile sınırlıyken ahlak eğitimi diğer derslerde, teneffüslerde, her yerde ve her anda devam etmelidir. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Günaltay, Sebülürreşâd'da yayınlanan makalelerinde dönemin eğitim-öğretim ile ilgili birçok problemine temas etmiş, eğitimci birikimiyle ve bir aydın gözüyle farklı çözüm önerilerinde bulunmuş, döneminin eğitime dair aktüel sorunlarını yazılarına ustaca yansıtmıştır. Yaşadığı dönemde eğitim-öğretim teori ve pratikleri ile ilgili mevcut duruma dair bu esaslı tespitlerle Günaltay, her dönemin eğitimcilerine önemli mesajlar vermektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynakça/References

- Ayrancı, İlhami. "M. Şemseddin Günaltay'ın Fikirlerinde Meydana Gelen Değişiklikler." *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no: 7 (2015): 145-157.
- Ceyhan, Abdullah. *Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşâd Mecmuaları Fihristi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Çetinkaya, Bayram Ali. "Cumhuriyet Halk Partisi'nin İslamcı Başbakanı: Şemseddin Günaltay." *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, no. 7 (2007): 73-89.
- Çetinkaya, Bayram Ali. "Tek Parti Döneminin İslamcı Başbakanı: M. Şemseddin Günaltay." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, no. 2 (1998): 437-444.

- Çetinkaya, Bayram Ali. *Türkiye 'nin Modernleşmesi Sürecinde Şemseddin Günaltay*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2003.
- Ergin, Osman Nuri. *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Gökbel, Ahmet. "M. Şemseddin (Günaltay) ve Dinler Tarihine Yaptığı Katkıları." *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı]*, no. 5 (2000): 33-44.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "İçtimai-i İnhitatin Sebebini Usul'ü Terbiyede Aramalıdır." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Medreselerin İslahı Hakkında İtiraf ve Eşhadcılara." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Mektep Programlarının Tanziminde Nazar-ı İtibara Alınacak Esaslar." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Mekteplerde Hıfzıssıhha ve Terbiye-i Bedeniye." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Mekteplerde Tedris Olunacak Ulûmün Tertibi (Terbiye ve Talim)." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Müessesat-ı İlmiyeden: Mekatip ve Medaris." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Talim ve Terbiye Meselesi." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Talim ve Terbiyede Ebeveynin Zeaifi." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Talim ve Terbiyede Mektepler (Terbiye ve Talim)." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Talim ve Terbiyede Mektepler II (Terbiye ve Talim)." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Tedrisat ve Terbiye-i Ahlakiye (Terbiye ve Talim)." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Terbiye ve Talim Esasları." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Terbiye ve Talim Programlarının Tanziminde Hükümetin Hak ve Vazifeleri." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.
- Günaltay, Mehmet Şemseddin. "Terbiye-i İçtimaiye Prensipleri (Terbiye ve Talim)." *Meşrutiyetten Cumhuriyete Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925 Sebilürreşâd Mecmuası*. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2017.

- Gürkan, Menderes. “Şemseddin Günaltay’ın (1883-1961) İctihada İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, no. 6 (2005): 347-68.
- Kenan, Seyfi. “Türk Eğitim Düşüncesi ve Deneyiminin Dönüm Noktaları Üzerine Bir Çözümleme.” *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, no. 41 (2013): 1-31.
- Koçer, Hasan Ali. *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*. Ankara: MEB Yayınları, 1974.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Turna. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Özüçetin, Yaşar. “M. Şemseddin Günaltay’ın Hayatı, İlmi, İdari ve Siyasi Faaliyetleri.” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi: The Journal of International Social Research*, no. 38, (2015): 413-449.
- Pak, Süleyman. “Sebülürreşâd ve Sırât-ı Müstakîm Dergilerinde Çıkan Eğitimle İlgili Yazıların Tespit ve Tahlili.” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1995.
- Şahin, Kamil. “Günaltay, Mehmet Şemseddin.” *DİA*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- Uyanık, Necmi. “Modernist İslamcı Bir Aydın Olarak M. Şemseddin (Günaltay) ve Eğitim Kurumlarına Bakışı.” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 4 (1999): 213-235.
- Ünlü, Sacide. “Sırât-ı Müstakîm ve Sebülürreşâd Dergilerine Göre Medrese Eğitiminde Gelişmeler.” Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997.
- Yıldırım, Ercan. “Kemalizm ve Türkçülük Arasında Şemseddin Günaltay’ın İslamcılığı.” *Umran Dergisi*, no. 235 (2014): 1-15.

